

עיקר הראשון - אמונה בה'

רמב"ם פירוש המשניות - מסכת סנהדרין פרק י משנה א - היסוד הראשון:

להאמין מציאות הבורא יתברך והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת המציאות, הנמצאים כולם בו קיום מצשיאותם וממנו קיומם, ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו, ואם נעלה על לבנו העדר הנמצאים כולם זולתו לא יתבטל מציאות הש"י ולא יגרע, ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד הש"י שמו כי הוא מסתפק במציאותו ודי לו בעצמו ואין צורך במציאות זולתו, וכל מה שזולתו מן המלאכים וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם ומה שיש למטה מהם הכל צריכין במציאותם אליו, וזה היסוד הראשון מורה עליו דיבור אנכי ה' אלהיך:

רמב"ם יד החזקה - הלכות יסודי התורה - פרק א

(א) יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

(ב) ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות:

(ג) ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם:

(ד) הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו:

(ה) המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית בכח שאין לו הפסק שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף:

(ו) וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו:

ספר המצות להרמב"ם - מצות עשה - מצוה א

מצוה א - היא הצווי אשר צונו להאמין האלהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות והוא אמרו אנכי ה' אלהיך ובסוף גמרא מכות אמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני מאי קראה תורה צוה לנו משה כלומר מנין תור"ה והקשו על זה ואמרו תורה בגימטריא הכי הו' תרי"א הו' והיתה התשובה אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמעום הנה כבר התבאר לך שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות והוא צווי באמונה כמו שבארנו:

השגות הרמב"ן לספר המצוות מצות עשה א

כתב הרב המצוה הראשונה שנצטוינו באמונת האלהות והוא שנאמין שיש עלה וסבה הפועל כל הנמצאות והוא אמרו יתעלה אנכי י"י אלהיך ובסוף גמרא מכות אמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני מאי קראה תורה צוה לנו משה והקשו "תורה" שש מאות ואחד עשר הו' אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום הנה נתבאר לך שאנכי מכלל תרי"ג מצות והיא מצוה באמונה כמו שביארנו: אמר הכותב האמונה הזאת בדבור הזה לא נפלאה היא ולא רחוקה היא וכן בדברי רבותינו ז"ל מפורש שהוא קבלת מלכותו יתע' והיא אמונת האלהות. אמרו במכילתא [והוב' ברמב"ן ל"ת ה] לא יהיה לך אלהים אחרים על פני למה נאמר לפי שהוא אומר אנכי י"י אלהיך משל למלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות אמר להם לאו כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות שאם מלכותי אינן מקבלים גזרותי היאך מקיימין כך אמר המקום לישראל אנכי י"י אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אני הוא שקבלתם עליכם מלכותי במצרים אמרו הן כשם שקבלתם מלכותי קבלו גזירותי לא יהיה לך. ועם כל זה ראיתי לבעל ההלכות שלא ימנה אותה מצוה בכלל תרי"ג. ובדבור לא יהיה לך מניעות רבות לא יהיה לך לא תעשה לא תשתחוה להם ולא תעבדם. ואם כן יהיה מפי הגבורה חמש ומפי משה שש מאות ושמונה, לא מניין תור"ה. והנראה מדעתו שלבעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצות אלא גזירותיו יתע' שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה אבל האמונה במציאותו יתע' שהודיע אותה אלינו באותות ובמופתים ובגילוי השכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות לא ימנה בחשבון. והוא מאמר החכמים אמרו לו גזור עליהם גזרות אמר להם לאו כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזרות. עשו קבלת המלכות עניין בפני עצמו והמצוות הנגזרות מאתו יתעלה מענין אחר. ועוד כי אין הפרש בין הדיבור הזה ובין מה שאמר ית' בצדוק המדות (קדושים יט) אני י"י אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים והוא ירצה לומר הואיל וקבלתם מלכותי מיציאת מצרים קבלו גזירותי. ואם תהיה בכל מקום מצוה שיאמר דעו והאמינו שאני י"י שהוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשו מצותי עם כל זה לא יבא בחשבון המצוות כי הוא העיקר והן התולדות כאשר פירשתי. ולדעת הזו מה שאמרו בתשובת השאלה "תורה" שש מאות ואחד עשר הו' אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום לומר שיש בדיבור לא יהיה לך שתי מצוות ישלמו לשש מאות ושלוש עשרה והם המניעה בצלמים לא יהיה לך ולא תעשה לך עניין אחד והמניעה בעבודה זרה לא תשתחוה להם ולא תעבדם מצוה אחרת. הודיעו כי עד כאן הדברות מפי הגבורה מובנות לכולם כאשר הם בלשון מדבר על עצמו, אנכי י"י על פני כי אנכי, ושאר הדברות בלשון נביא מתרגם ביניהם. אבל הכונה מפני מצות הדבור השני שהן משלימות המניין. וכן מנה בעל ההלכות במצות לא תעשה עובד עבודה זרה אחת ומנה בלאוין שבמלקות לא יהיה לך אחת שהיא אצלו מניעה בצלמים ולא הזכיר לאו אחר בעשייתן. ומצאתי ראייה לדבריו שאמרו במכילתא לא יהיה לך אלהים אחרים למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מניין שלא יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך. וזהו דעת בעל ההלכות ויש לו פנים. אבל עוד במצות לא תעשה (סי' ה) אבאר המתחוויר לי יותר:

ספר החינוך מצוה כה

מצות האמונה במציאות השם יתברך

להאמין שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא, ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא, ושהיה ושיהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' [שמות כ', ב'], ופירושו כאלו אמר, תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה, כי מלת אנכי תורה על המציאות. ואשר אמר אשר הוצאתיך וגו', לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבדות מצרים ומכות המצרים דרך מקרה, אלא דעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב.

שורש מצוה זו אין צריך ביאור, ידוע הדבר ונגלה לכל כי האמונה הזאת יסוד הדת, ואשר לא יאמין בזה כופר בעיקר, ואין לו חלק וזכות עם ישראל.

וענין ההאמונה הוא, שיקבע בנפשו שהאמת כן. ושאי אפשר חילוף זה בשום פנים. ואם יושאל עליו ישיב לכל שואל שזה יאמין לבו, ולא יודה בחילוף זה אפילו יאמרו להרגו, שכל זה מחזיק וקובע האמנת הלב כשמוציא הדבר מן הכח אל הפועל, רצוני לומר כשמקיים בדברי פיו מה שלבו גומר. ואם יזכה לעלות במעלות החכמה, ולבבו יבין ובעיניו יראה במופת נחתך שהאמונה הזאת שהאמין אמת וברור אי אפשר להיות דבר בלתי זה, אז יקיים מצות עשה זו מצוה מן המובחר.

דיני מצוה זו, כגון מה שמחויב עלינו להאמין עליו שכל היכולת וכל הגדולה והגבורה והתפארת וכל ההוד וכל הברכה וכל הקיום בו, ושאין בנו כח ושכל להשיג ולהגיד גדלו וטובו, כי לרוב מעלתו והודו לא יושג רק לעצמו, ולשלול ממנו בכל כחנו כל חסרון וכל מה שהוא הפך כל שלמות וכל מעלה, והענינים היוצאים מזה כגון לדעת שהוא נמצא, שלם, בלתי גוף ולא כח בגוף, כי הגופים ישיגום החסרונות, והוא ברוך הוא לא ישיגהו מין ממניי החסרון כמו שאמרנו, ושאר דברים רבים הנאמרים בענין זה, כלם מבוארים בספרי יודעי חכמת האלהות, אשרי הזוכים אליה, כי אז יקיימו מצוה זו על בוריה. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה אין לו חלק וזכות עם ישראל כמו שאמרנו. וזאת מן המצוות שאין להם זמן ידוע, שכל ימי האדם חייב להיות במחשבה זו.

ספר מצוות קטן מצוה א

יום ראשון. מצות התלויות בלב

לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובד' רוחות כדכתיב (שמות כ') אנכי ה' אלהיך וגומר, וכתיב (דברים ד') וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ודרשו חכמים אפילו באויר. לידע, פירוש לאפוקי מן הפילוסופין שאמרו שהעולם נוהג מאליו במזלות. ואין לו מנהיג ולא דבר, ואפילו קריעת ים סוף ויציאת מצרים וכל הנפלאות שנעשו במזל היו. ויש לנו להאמין כי שקר הם דוברים. אכן הקב"ה מנהיג את העולם כולו ברוח פיו. והוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה שנאמר (תהילים ל"ז) מה' מצעדי גבר כוננו. ובוזה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת דף לא) ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה. והיכן כתיב מצוה זו. אלא ש"מ בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים כדכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר. ועל כרחין מאחר שהוא דיבור^א, הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלהיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם. וכן יושיענו ברחמי שנית, כדכתיב (דברים ל') ושב וקבצך מכל העמים וגומר.

ערוך השולחן אורח חיים סימן א סעיף ה

יסוד התורה ועמוד העבודה לידע שיש אלהים אחד יחיד ומיוחד והוא ברא כל העולמות והוא משגיח עליהם בכל עת ובכל רגע ואלמלי יצויר ח"ו סילוק השגחתו אף רגע היו כל העולמות חוזרים לתוהו ובוהו וזהו שנאמר [דברים ו, ד] שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאמר [דברים ד, לט] וידעת היום וגו' כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כלומר שאין שום כח זולתו יתברך והוא המהוה כל העולמות והוא המחיה את כל העולמות והוא המקיימם ובמתן תורה ראינו זה בחוש כדכתיב [דברים ד, לה] אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו כלומר כי ה' שברא כל העולמות הוא המשגיח והמנהיג עליהם לעד ולעולמים ואלהים ביאורו השגחה והנהיגה ואין שום כח גדול או קטן זולתו ית':

סדור תפלה - נוסח אשכנז - תפלת שחרית

יְגַדֵּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח, נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאֹתָיו.

אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבְּרָא יִתְבָּרַךְ שָׁמוּ הוּא בּוֹרֵא וּמְנַהֵיג לְכָל הַבְּרִואִים. וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים: